

DANIŞTAY KARARLARINDA DİN, VİCDAN VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ*

*Dr. Özlem ERDEM KARAHANOĞULLARI***

Konuyla ilgili Danıştay kararlarında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 9. maddesi¹ ve Anayasanın 24. maddesine² zaman zaman doğrudan atıf varken bazen de sonuca bu metinlere değinilmeden ulaşılmaktadır.

AİHS m. 9 ile ilişkilendirilebilecek Danıştay kararlarını,

- Türban İle İlgili Kararlar
 - İbadethaneler İle İlgili Kararlar
 - Zorunlu Din Dersi İle İlgili Kararlar
 - Nüfus Cüzdanındaki Din Hanesi İle İlgili Kararlar
- olarak sınıflandırmak yanlış olmayacaktır.

- TÜR BAN İLE İLGİLİ KARARLAR

Türbanla ilgili Danıştay kararlarını dört ana grupta toplamak mümkündür.

İlk grup üniversite öğrencilerinin türbanla üniversite kampusuna, derse ya da laboratuara girmek istemesi sonucu aldıkları disiplin cezalarının ya da bu cezaların dayanağı

* Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi kapsamında 1- 3 Aralık 2010 tarihinde düzenlenen “Din, Vicdan ve Düşünce Özgürlüğü”, “İfade Özgürlüğü” ve “Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlüğü” konulu Yuvarlak Masada sunulmuştur.

** Danıştay Tetkik Hakimi

¹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 9. maddesi aşağıdaki gibidir:

1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din ve inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, açıkça veya özel tarzda ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

2. Din veya inancını açıklama özgürlüğü ancak kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlığın veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için demokratik bir toplumda zorunlu tedbirlerle ve yasayla sınırlanabilir.

² Din ve Vicdan Hürriyeti başlıklı 1982 Anayasasının 24. maddesi ise aşağıdaki biçimdedir:

Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

14 üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir.

Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

Din ve ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.

Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.

Üniversite Rektörlüklerinin çıkarttığı genelgelerin iptali istemine ilişkin davalardan oluşmaktadır³.

İkinci grubu, türbanlı öğrencilere destek veren üniversite öğretim üyeleri ya da öğretim elemanlarının bu eylemleri nedeniyle aldıkları disiplin cezaları oluşturmaktadır.

Üçüncü grup, üniversite çalışanları dahil çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarına türbanla girip çalışmak isteyen kamu görevlilerinin aldığı disiplin cezaları (kamu görevinden çıkarma ya da yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası gibi) ile ilgilidir.

Dördüncü ve son grubu ise sarı basın kartı dahil çeşitli meslek örgütleri tarafından verilen kimlik belgelerinde ya da devlet tarafından düzenlenen çeşitli sınavlar (üniversite sınavı, tıpta uzmanlık sınavı gibi) için yapılan başvurularda türbanlı fotoğrafa yer verilemeyeceğine ve üniversiteye türbanlı fotoğrafla kayıt yaptırılmayacağına ilişkin uyuşmazlıklar oluşturmaktadır.

1980'lerden günümüze geçen 30 yıllık süreçte Danıştay her dört grup uyuşmazlıkta da kararlarında Anayasa'daki laiklik ilkesine yer vermiş, zaman zaman türbanın siyasi simge olarak takıldığını vurgulamıştır. Danıştay kararları bu bağlamda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin *Leyla Şahin v. Türkiye* kararı ile paralellik taşımaktadır.

1 – Türbanlı Öğrenciler

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından AİHS m. 9'un ihlal edilmediği sonucuna ulaşılan *Leyla Şahin Davasında*⁴ olay kısaca aşağıdaki gibidir:

23 Şubat 1998 tarihinde İstanbul Üniversitesi Rektörü, sakallı ve türbanlı öğrencilerin üniversite yerleşkesine girişini yasaklayan bir genelge çıkarmış; Leyla Şahin, 26 Mayıs 1998'de, kılık kıyafet düzenlemelerine uymadığı için uyarı cezası ve 13 Nisan 1999'da kılık kıyafet yasağını karşı yapılan izinsiz gösteriye katıldığı için bir dönem uzaklaştırma cezası almıştır. Şahin, bu kararın iptali için İstanbul İdare Mahkemesi'ne başvurmuş, Mahkeme İstanbul Üniversitesi'nin uzaklaştırma işleminin hukuka uygun olduğuna karar vermiştir. Başvurucunun aldığı cezalar 28 Haziran 2000 tarih ve 4584 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesi ile af kapsamına dahil olmuştur. Şahin 16 Eylül 1999 tarihinde ise Viyana Üniversitesi'ne kaydolmuştur. Şahin, 1998 yılında Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na (Komisyon) yaptığı başvuru ile "üniversitede türban takılmasının yasaklanmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8, 9, 10 ve 14. maddelerine ve 1 numaralı Protokol'ün 2. maddesine aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Mahkemenin 4. Dairesi, 29 Haziran 2004 tarihinde, oybirliği ile verdiği kararla, Sözleşmenin 9. maddesinin ihlal edilmediği ve ayrıca Sözleşmenin 8, 10 ve 14. maddelerine ve 1 numaralı Protokol'ün 2. maddesine ilişkin ayrı bir sorun ortaya çıkmadığı sonucuna varmıştır. Büyük Daire ise 10.11.2005 tarihli kararında Sözleşmenin 8, 9, 10 ve 14. maddeleri ile Ek 1 nolu Protokol'ün 2. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından üniversitede türban takmanın, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 9. maddesi açısından değerlendirilmeye tabi tutulduğu ilk dava *Leyla Şahin* davasıdır.

Daha önce Avrupa İnsan Hakları Komisyonu tarafından verilen *Karaduman ve Bulut* kararlarında ise mezuniyet belgesi almak için türbanlı fotoğrafla başvuran iki öğrencinin şikayetleri incelenmiş ve başvurular kabul edilemez bulunmuştur. *Karaduman/Türkiye*, Başvuru no. no. 16278/90, 3 Mayıs 1993 tarihli Komisyon kararı, DR 74, s. 93. *Bulut/Türkiye*, Başvuru no. no. 18783/91, 3 Mayıs 1993 tarihli Komisyon kararı.

⁴ *Leyla Şahin/Türkiye*, Başvuru no. 44774/98, 10.11.2005 (Büyük Daire Kararı)

“Bu somut olay vesilesiyle Mahkeme üç temel hukuksal sorunu/soruyu değerlendirmektedir: Üniversitede türban takma, din ve vicdanı izhar (açığa vurma, meydana çıkarma, gösterme) özgürlüğünün kapsamı içinde yer alır mı; bu özgürlüğün sınırlanabilmesi için gerekli olan “kanun ile sınırlama” koşulunu, üniversite rektörünün genelgesi karşılar mı; türbanın Türk üniversitelerinde takılmasının yasaklanması demokratik bir toplumda zorunlu olarak alınmış bir önlem olarak değerlendirilebilir mi? Mahkemenin her üç soruya verdiği cevap da olumludur”⁵.

- Leyla Şahin kararına konu olaya benzeyen bir uyuşmazlıkta⁶, İdare Mahkemesi, Ziraat Fakültesinde öğrenci olan davacının, başörtülü olduğundan bahisle sınavlara ve derslere alınmadığını, buna dayanak olarak Rektörlüğünün iki genelgesinin gösterildiğini, ilgili mevzuatta öğrencinin eyleminin karşılığı olarak böyle bir yaptırımın yer almadığını belirtmiş; Anayasada tanımlanan eğitim hakkını sınırlayıcı bir biçimde gerek 2547 sayılı Kanun'un gerekse Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinin ilgili hükümlerinin öngörmediği bir uygulamaya dayanılarak tesis edilen işlemleri hukuka aykırı bularak iptal etmiştir.

Danıştay Sekizinci Dairesi⁷ ise bozma gerekçesinde Anayasadaki laiklik ilkesinden bahisle ve Anayasa Mahkemesi kararına atıfla, Yükseköğrenim Kurumlarının dersliklerinde ve eğitimle ilgili yerlerde dinsel inançları simgeleyen belirtilerden ve Yükseköğretimde karışıklık ve karmaşa yaratan ve huzur bozan durumlardan uzak kalınması zorunluluğu gözetildiğinden laik eğitim kuralına ve Yükseköğretim ilke ve amacına, yükseköğrenim düzeninin sağlanmasına aykırılık teşkil eden eylemlerin önlenmesinin idarenin (Rektörlük ve Dekanlık) görevi olduğunu, bu durum karşısında, üniversitelerde eğitim birliği içinde; aklın ve bilimin öncülük ettiği, duygu ve görüş birliğini sağlamaya yönelik, özgür düşünceli, özgür vicdanlı, ulusal değerlere saygılı, çağdaş görüşlü ve çağdaş görünümlü insan yetiştirme amacına aykırılık teşkil etmeyen dava konusu işlemde hukuka ve ilgili mevzuata aykırılık bulunmadığını hükme bağlamıştır.

Bu grup uyuşmazlıkların büyük çoğunluğunu üniversite öğrencileri oluşturmakla birlikte zaman zaman lise öğrencileri ile ilgili kararlara da rastlanmaktadır.

Danıştay Sekizinci Dairesi önüne gelen bir uyuşmazlıkta⁸, Valilik tarafından Kılık-Kıyafet Yönetmeliğine uymayan öğrenciler ve öğretmenlerin derslere alınmaması yönünde oluşturulan işlem ile buna dayalı olarak Anadolu İmam Hatip lisesi öğrencisi olan davacının okula ve derslere alınmamasına ilişkin işlemin (eylemin) iptali istemiyle dava açılmıştır.

İdare Mahkemesince, öğrencilerin derslere başörtülü olarak girmesinin eğitimin sağlıklı bir şekilde yapılmasına engel olmadığı, huzur bozucu niteliğinin bulunmadığı, dava konusu uygulamanın ise eğitim ve öğretim düzeninin bozulmasına neden olduğu, bazı öğrencilerin okula alınmamasının eşitlik ilkesine ve eğitim hakkının kısıtlanmasının neden olduğu, açık yasal düzenleme bulunmadığı, devletin eğitim ve öğretim kurumlarındaki denetiminin, bu faaliyete katılanların Anayasaya sadakatini sağlamakla sınırlı tutulduğu, ilgililere disiplin hukukundan doğan ve yönetmelikte düzenlenen yaptırımlar uygulanmadan, başörtüsü ile derslere girilmesi eyleminin Atatürk Devrimleri ile Laik Cumhuriyet ilkelerine

⁵ Kerem Altıparmak, Onur Karahanoğulları, “Pyrrhus Zaferi: Leyla Şahin/Türkiye, AİHM/Hukuk, Düzenleyici İşlem/Kanun”, **Hukuk ve Adalet Dergisi**, yıl 1, sayı 3, Temmuz-Eylül 2004, s.249-276

⁶ Danıştay Sekizinci Dairesi E: 1999/3772, K: 2000/2293, k.t. 28.03.2000

⁷ Danıştay Sekizinci Dairenin bu kararı verdiği tarihte henüz Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Leyla Şahin kararını vermemişti.

⁸ Danıştay Sekizinci Dairesi, E: 1999/4279, K: 2000/359, k.t.: 20.01.2000

aykırı bir davranış ve dine dayalı devlet düzeninin benimsendiği görüşüyle dava konusu işlemin alınmasında hakkaniyete uygunluk olmadığı, Anayasa Mahkemesinin bir kararında belirtilen hukuki yorum ve görüşlerinin de idari makamlarca yasaklayıcı işlemlerine dayanak, kural işlem olarak algılanamayacağı gerekçesiyle dava konusu işlemler iptal edilmiştir.

Danıştay Sekizinci Dairesi, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ve Milli Eğitim Bakanlığı ile Diğer Bakanlıklara Bağlı Okullardaki Görevlilerle Öğrencilerin Kılık Kıyafetlerine ilişkin Yönetmelik hükümlerinden bahisle olayda, mevcut düzenlemelere ve emirlere karşın öğretmen ve öğrencilerin ısrarla başları örtülü olarak derslere girmeleri, bazı okul yöneticilerinin buna göz yumması ve kuralları uygulamadaki isteksizlikleri üzerine olayı izlemeye alarak, toplu eylem niteliğine dönüşen bu durumu önlemek amacıyla okula başörtüsü ile gelen öğretmen ve öğrencilerin derslere alınmaması yolundaki Valilik işleminde hukuka aykırılık görülmediği, kaldı ki, Valinin, okullarda kılık kıyafetle ilgili yönetmelik hükümlerini uygulama ve konuyla ilgili Bakanlık emrini yerine getirmek için okulda huzurun ve öğretim düzeninin bozulmasını beklemesi gerektiğinin düşünülmemeyeceğini belirtmiştir.

Sekizinci Daire tarafından, esasen dava konusu işlemin alınmasında, öğretmen ve öğrencilerin tüm uyarılara karşın kılık kıyafet kurallarına uymamadaki ısrarlı tutumları ile konunun kişisel direnişten toplu eylem niteliğine dönüşmesinin etkili olduğunun da açık olduğu; yönetimlerin, kendi gözetiminde çalışanların ve bu görevden yararlananların, disiplin suçu işlemelerini önleyecek ortamların oluşturulmasından da sorumlu olduklarının kuşkusuz olduğu; bu açıdan dava konusu valilik işleminin, eğitim ortamının esenliğini sağlamak ve öğretim özgürlüğünü gerçekleştirmek işlevine sahip olduğunun da açıkça anlaşıldığı vurgulanmış ve bu belirlemeler karşısında, Milli Eğitim Bakanlığı genelgesinin ve ilgili yönetmelik kurallarının uygulanmasını sağlama amacını güden Valilik işleminin doğal bir uzantısının anılan yasal gereklere uymayan kişilerin eğitim kurumlarından uzak tutulması olacağı, dolayısıyla eğitimin sağlıklı yürütülmesi ve Valilik genelgesinin zorunlu uygulaması olarak davacının okula alınmaması işleminde sıralı normlar ilişkisi karşısında hukuka aykırılık bulunmadığı hükme bağlanmıştır.

Bu konuyla ilgili vurgulanması gereken bir husus da disiplin cezalarının eylemin türü, tekrarı gibi farklı nedenlerle farklı şekillerde (uyarma, kınama, yarıyıl okuldan uzaklaştırma cezaları gibi) ortaya çıkmasıdır. Danıştay bu olaylarda da diğer uyuşmazlıklarda olduğu gibi disiplin hukukunun temel ilkelerini uygulamaktadır. (Tekerrür, bir alt ceza, bir üst ceza uygulanması gibi)

2 - Türbanlı öğrencilere destek veren üniversite öğretim üyeleri ya da öğretim elemanları

Tıp Fakültesi Dekanının geçici tedbir olarak görevden uzaklaştırılması Danıştay tarafından hukuka aykırı bulunmamıştır⁹.

Danıştay kararında "Tıp Fakültesi Dekanı olan davacının, şehir merkezinde türban yasağıyla ilgili "İnanca Saygı, Düşünceye Özgürlük İçin Elele Tutuşalım" gösterilerine katıldığı, olayın gazete ve televizyon gibi basın yayın organları tarafından yansıtıldığı, özellikle davacının üniversite öğretim üyeleri açısından yürüyüşün elebaşısı olarak görüntülenmesi üzerine, Rektör tarafından, davacının başörtüsü ile ilgili Yükseköğretim Kurulu kararlarını uygulamayacağını ifade etmesi, anılan yürüyüşe katılması gerekçe gösterilerek görevden alınması için Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına istemde bulunulduğu, davalı idare tarafından da gösterilere katılması nedeniyle davacı hakkında

⁹ Danıştay Sekizinci Dairesi, E: 1999/341, K: 2000/4184, k.t.: 08.10.2001

disiplin soruşturması açılmış olduğu, bu nedenle davacının görevi başında kalmasının sakıncalı olduğu gerekçesiyle Disiplin Yönetmeliğinin 26. ve 27. maddeleri uyarınca tedbiren görevinden uzaklaştırılması yönünde dava konusu işlemin yapıldığı anlaşılmıştır. Öte yandan, davacı hakkındaki işlemde de sözü edilen disiplin soruşturması sonucu, soruşturmacılar tarafından yapılan incelemeler neticesinde davacının kendisiyle ilgisi olmayan izinsiz ve kanunsuz protesto yürüyüşüne katıldığı, sözü edilen eylemi tahrik ve teşvik ettiğinin anlaşıldığı gerekçesiyle YÖK Yüksek Disiplin Kurulunun 11.12.1998 günlü kararı ile Disiplin Yönetmeliğinin 12. ve 11/a maddeleri uyarınca "Üniversite Öğretim Mesleğinden Çıkarma" cezası ile cezalandırıldığı anlaşılmıştır. Bu durumda, saptanan ön bulgular ve açılan soruşturma karşısında davacının geçici bir tedbir olarak görevden uzaklaştırılmasında yasal düzenlemelere ve hukuka aykırılık bulunmamaktadır." gerekçesiyle dava reddedilmiştir.

3 – Türbanla işe giden kamu görevlileri

Bu gruptaki kamu görevlilerine örnek olarak üniversite öğretim üyeleri, araştırma görevlileri, çeşitli üniversite ve devlet hastanelerinde çalışan hemşireler, öğretmenler¹⁰ (özel dersane öğretmenleri¹¹ dahil), infaz koruma memurları vd. verilebilir.

Türbanla göreve gelmek nedeniyle uyarma, kınama, aylıktan kesme, yükseköğretim kurumundan çıkarma, göreve son verme gibi disiplin cezaları ile cezalandırılan kamu görevlileri tarafından açılan davalarda Danıştay yine türban takan öğrencilerde olduğu gibi Anayasa'daki laiklik ilkesine vurgu yapmakta, Anayasa Mahkemesi kararlarına atıf yapmakta ve genellikle Kılık-Kıyafet Yönetmeliklerine aykırı davranış nedeniyle verilen cezaları hukuka uygun bulmaktadır. Yine burada da disiplin hukuku kuralları dikkatli şekilde uygulanmaktadır.

- Sekizinci Dairenin bir kararına¹² konu olayda, İktisat Fakültesinde Doçent olan davacının uyarma cezasıyla cezalandırılmasına ilişkin işlem ile dayanağı olan Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliğinin 5/g maddesinin iptali istemiyle dava açılmıştır.

Danıştay kararında, Anayasa hükümlerinden bahisle, öğrencilerle ilgili olsa da Anayasa Mahkemesinin çeşitli kararlarında kamusal alanda başın kapalı olmasının Devletin temel ilkeleriyle örtüşmediğinin vurgulandığını, Anayasanın açık buyruğu uyarınca Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcı niteliğinde de kuşku olmadığını, bu bağlamda, devlet memurlarının ve kamu görevlilerinin kılık ve kıyafetinin, Anayasanın 174. maddesiyle anayasal güvence altına alınan devrim yasalarına, T.C. Anayasasının ilke ve kurallarına, Cumhuriyetin özgün niteliklerine uygun olması gerektiğinin kuşkusuz olduğunu, devletin asli ve sürekli görevlerini yürüten memur ve kamu görevlilerinin Atatürk İnkılapları ve İlkelerini benimsemiş ve bu ilkeler doğrultusunda davranan kişiler olması gerektiğini, dolayısıyla, Atatürk İnkılap ve İlkeleri ile Anayasamızın temel buyruklarını esas alan Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliğinin iptali istenen 5/g maddesinde hukuka aykırılık bulunmadığını belirtmiştir.

¹⁰ Danıştay İkinci Dairesi, E: 2004/4051, K: 2005/3366, k.t.: 26.10.2005

¹¹ Danıştay Sekizinci Dairesi, E: 2003/915, K: 2003/3164, k.t. 26.06.2003 (karar düzeltme) – Özel bir dersanede kimya öğretmeni olan davacının Kılık Kıyafet Yönetmeliğine aykırı şekilde başörtüsü ile derslere girmekte ısrar etmesi üzerine Valilik tarafından görevine son verilerek M.E.B. Teşkilatlarında kurum ve kuruluşlarda görev verilmemesine ilişkin işlem tesis edilmiş. Mahkemece, davacının türban eylemini ideolojik ve siyasi tavır olarak kullandığı gerekçesiyle dava reddedilmiş, Danıştay da bu kararı onamıştır.

¹² Danıştay Sekizinci Dairesi, E: 2002/2543, K: 2002/4767, k.t.: 15.10.2002

- Bu başlıkta verilebilecek örneklerden biri de avukat adayı bir kişinin avukatlık stajını türbanlı olarak sürdürmek istemesi üzerine staj listesinden kaydının silinmesine ilişkin Baro Yönetim Kurulu kararını itirazen inceleyip reddeden Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu kararını onaylamayan Adalet Bakanlığı işlemine karşı Türkiye Barolar Birliği tarafından açılan davadır¹³.

Burada Danıştay Sekizinci Dairesi, yine Anayasadaki laiklik ilkesinden bahisle¹⁴, avukat adaylarının, stajlarını 1136 sayılı Avukatlık Yasası kurallarına göre yaptıkları, meslek kurallarına aykırı davranışlarının da aynı yasa kurallarına göre belirleneceği ve haklarında gereken işlemlerin yapılacağına kuşkusuz olduğu, ilgililerin uyarılarına karşın türbanlı olarak staja devam eden stajyerin bu davranışının laik hukuk devleti ilkesine aykırı, avukatlık mesleği ile bağdaşmaz nitelikte ve 1136 sayılı Yasanın 5/C maddesinde tanımlanan avukatlığa engel bir durum oluşturduğunun açık olduğu gerekçesiyle davayı reddeden idare mahkemesi kararını bozmuştur.

4 – Türbanlı kimlik kartları

- Bu konudaki en ünlü örnek “sarı basın kartları” ile ilgili olandır. 1999 yılında Başbakanlık tarafından Danıştay Birinci Dairesinden bir istişari düşünce¹⁵ istenmiştir.

231 sayılı Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Basın Kartları Yönetmeliğine göre, basın-yayın mensubu kadınların başörtülü (türbanlı) fotoğraflarının sarı basın kartlarında kullanılıp kullanılmayacağı hususunda ortaya çıkan duraksamanın giderilmesi için istenen istişari düşünce üzerine Danıştay Birinci Dairesince, Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri hakkındaki KHK ve Basın Kartları Yönetmeliğinin ilgili hükümlerine değinildikten sonra, bu düzenlemelerle gerçeğe uygun haber vermek, kamuoyunu aydınlatmak ve oluşturmak amacıyla Anayasanın 28 inci maddesinde güvence altına alınan basın özgürlüğünün etkin bir biçimde yerine getirilmesi için, basın kartı sahibi

¹³ Danıştay Sekizinci Dairesi, E: 1993/843, K: 1994/686, k.t.02.03.1994

¹⁴ “Türkiye Cumhuriyetinin temel ilkelerinden en başta gelenleri, Atatürk ilke ve devrimlerine bağlılık ve laikliktir.

Bu ilke ve devrimlerin her biri ile çağdaş ve uygar insanlık düzeyine ulaşabilmek amaçlanmıştır.

Giyim kuşam, hiç kuşkusuz, insanların geleneklerine, çevre koşullarına, kültür yapısı ve düzeyine göre şekillenir. Ülkemizde de, geleneksel yaşamın egemen olduğu kimi kesimlerde kadınlarımız, hiçbir siyasi ya da özel amaçları olmadan başlarını örtmektedirler. Ancak bir kısım kadın ve kızlarımız ise çağdaş giyim ve kuşama dışsal bir tepki ve Atatürk ilke ve devrimleri ile laikliğe karşı koyma eylemi olarak başlarını örtmektedirler.

Bu dünya görüşünde olanların, din kurallarını vicdanlardan alarak bir yaşam biçimine dönüştürmek ve devleti de yine din temellerine dayamak istedikleri bilinmektedir.

Cumhuriyet Devrim ve İlkeleri sayesinde özgürlük, eğitim-öğretim yurttaşlık haklarını kullanabilme olanağını elde etmiş olmalarına karşın, bazı meslek sahibi kadın ve kızlarımızın da, demokrasi ve temel özgürlüklerle bağdaşmayan bu dünya görüşünü benimsedikleri ve bunun simgesi olarak başlarını örttikleri görülmektedir.

Oysa, laik ve demokratik toplumumuzun bazı kurumlarında kamu görevi yapan, dava konusu olayda olduğu gibi avukatlık mesleğini seçip bu mesleğin hazırlık aşaması olan staj dönemindeki kadın ve kızlarımızın, bağımsızlık ve özgürlüğü simgeleyen laikliğe ve Atatürk İlke ve Devrimlerine en fazla sahip çıkanlardan olmaları gerekir.

Bunun da ötesinde avukatlık mesleğinin yargı düzeni içindeki çok önemli yeri ve verilen kamu hizmetinin niteliği nedeniyle çağdaş Anayasa ilkelerine uyulması bir zorunluluktur.

¹⁵ Danıştay Birinci Dairesi, E: 1999/98, K: 1999/116, k.t. 12.07.1999

basın-yayın mensuplarına yaptıkları bu kamusal hizmet nedeniyle bazı kolaylıklar ve ayrıcalıklar sağlandığı; basın-yayın mensubu kadınların sarı basın kartlarında kullanılmak üzere beyannamelerine ekledikleri başörtülü (türbanlı) fotoğraflara ilişkin olarak Yönetmelikte herhangi bir düzenleme yer almamakta ise de, basın kartı sahipleri hakkında belirtilen olgular da gözönünde tutularak konunun yargı kararları çerçevesinde incelenip değerlendirilmesinin gerekli görüldüğü belirtilmiştir.

Kararda türbanla ilgili Danıştay kararları, Anayasa Mahkemesinin 2547 sayılı Kanundaki yükseköğretim kurumlarında türbanı serbest bırakan kuralı iptal eden kararı ile siyasi parti kapatma kararlarına ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun Karaduman ve Bulut kararlarına atıf yapılmış ve aşağıdaki sonuca ulaşılmıştır:

“Açıklanan bu yargı kararlarının birlikte değerlendirilmesinin yanısıra, mevzuatta öngörülen kılık kıyafete uyma zorunluluğunda olan Devlet enformasyon hizmetlerinde çalışan kamu görevlileri dahil basın kartı sahiplerinin TBMM ile tüm kamu kurum ve kuruluşlarında yukarıda belirtilen ayrıcalıklardan yararlanarak yerine getirdikleri kamusal hizmet gözönüne alındığında, bu hizmeti aynı ayrıcalıklarla yürütecek olan kadın basın-yayın mensuplarının basın kartlarında başörtülü (türbanlı) fotoğraflarının kullanılmasının, Anayasanın laiklik ve eşitlik ilkelerine aykırılık oluşturacağı sonucuna ulaşılmaktadır.

Belirtilen nedenlerle, Basın Kartları Yönetmeliğindeki usul ve esaslara göre verilen sarı basın kartlarında, basın-yayın mensubu kadınların başörtülü (türbanlı) fotoğraflarının kullanılmayacağı ve İdarece bu doğrultuda işlem ve düzenleme yapılması gerektiği görüşüne varılarak dosyanın Danıştay Başkanlığına sunulmasına oybirliğiyle karar verildi.”

- Bu başlık altında, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, birliğe bağlı çeşitli Mühendis ya da Mimar Odaları tarafından mühendis ya da mimar olan davacıların Odalara kayıtlarının yapılması yolundaki başvurularının ibraz ettikleri fotoğraflarının türbanlı olması nedeniyle reddi üzerine açılan davalarda verilen kararlar yer almaktadır¹⁶.

Bu grupta yer alan kararlardan birkaçı diğerlerinden biraz farklı niteliktedir. Örnek olarak seçtiğimiz davada, davacı Elektrik Mühendisleri Odasına kayıtlı elektrik mühendisidir. Ancak büro tescil belgesi verilmesi istemiyle yaptığı başvuru fotoğrafı sakallı olduğu için reddedilmiştir. Davacı hem ret işlemini hem de bu işlemin dayanağı Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği genelgesinin iptalini istemiştir.

Danıştay Sekizinci Daire kimlik kartları ile ilgili diğer pek çok kararında olduğu gibi bu kararda¹⁷ da, laiklik ilkesine girmeden, kimlik kartları, kişilerin tanınmalarına yarayan resmi bir belge olduğundan, kimliğe yapıştırılacak fotoğrafın da ilgililerin özelliklerini belirtecek ve sahibinin kolayca tanınmasını sağlayacak nitelikte olması gerekeceğinden bahisle, tanınmayı zorlaştıracak, sakal, türban, başörtüsü gibi unsurların anılan fotoğrafta bulunmaması gerektiğini belirterek tesis edilen işlemde ve dayanağı genelgede hukuka aykırılık bulunmadığına karar vermiştir.

Bu nitelikteki kararlardan bazılarında Danıştay Savcıları davanın reddi gerektiği yönünde açıkladıkları düşüncelerinde, diğer hususların yanında getirilen kısıtlamanın kişilerin dini inancına sınırlama getirmediğini vurgulamışlardır¹⁸.

¹⁶ Danıştay Sekizinci Dairesi, E: 2000/4438, K: 2002/587, k.t.: 04.02.2002, makine mühendisi davacının fotoğrafı türbanlı olduğu için İstanbul Makine Mühendisleri Odasına kaydı yapılmamış, bu işlemin iptali için açılan dava reddedilmiştir.

¹⁷ Danıştay Sekizinci Dairesi, E: 2000/531, K: 2000/6100, k.t.: 06.10.2000, benzer nitelikte (sakallı fotoğraf) Danıştay Sekizinci Dairesi, E: 1998/6566, K: 2000/2157, k.t.: 22.03.2000

¹⁸ Danıştay Sekizinci Dairesi, E: 1997/65, K: 1999/3019, k.t.: 17.05.1999, Savcı Cem Erbüğ'ün düşüncesi:

- Tıpta Uzmanlık Sınavı gibi devlet tarafından yapılan sınavlara türbanlı fotoğrafla başvuru yapılamayacağı ya da sınava girilemeyeceği yönündeki düzenlemelerin ya da uygulama işlemlerinin iptali istemiyle yapılan başvurular da bu başlık altında incelenmelidir.

1999 Nisan dönemi Tıpta Uzmanlık Eğitim Giriş Sınavı Kılavuzunda yer alan, sınava girecek adayların başvuru belgelerine baş ve boyun açık olarak çekilmiş fotoğrafların ekleneceği, sınavlara başı açık olarak gelineceği, başörtülü adayların sınavlara alınmayacağı, sınava alınmış olsalar bile, sınavların geçersiz sayılacağına ilişkin düzenlemeler ile, başvurunun reddine ilişkin Sağlık Bakanlığı (Sağlık İl Müdürlüğü) işleminin iptali istemi ile açılan davada Danıştay Sekizinci Dairesi¹⁹,

Anayasanın 1, 2 ve 128. maddesi hükümlerinden bahisle, Cumhuriyetin niteliklerinin, özellikle laiklik ilkesinin gereği olarak dini inançları politik bir görüş haline getirmeyi amaçlayan tutum ve davranışların devlet memurluğundan arıtılması gerektiğini; bu bağlamda, devlet memurlarının ve kamu görevlilerinin kılık ve kıyafetinin, Anayasanın 174. maddesiyle Anayasal güvence altına alınan devrim yasalarına, T.C. Anayasasının ilke ve kurallarına, Cumhuriyetin özgün niteliklerine uygun olması gerektiğinin kuşkusuz olduğunu vurgulamış; devletin asli ve sürekli görevlerini yürüten memur ve kamu görevlilerinin Atatürk İnkılapları ve İlkelerini benimsemiş ve bu ilkeler doğrultusunda davranan kişiler olması gerektiğini; dolayısıyla, Atatürk İnkılap ve İlkeleri dışında davranışlarda bulunan, başka deyişle, çağdaş kıyafet ve görünüme ters düşen başörtüsü veya türban takan kişilerin kamu görevlisi olma sıfatının gerektirdiği itibar ve güven duygusunu sarstığının açık bulunduğunu ifade ederek doktor olan ve 2547 sayılı Yasa uyarınca Atatürk ilke ve devrimleri doğrultusunda çağdaş ve laik eğitimi amaç edinmiş bulunan üniversitelerde ve Sağlık Bakanlığına bağlı eğitim hastanelerinde uzmanlık eğitimi yapmak üzere başvuruda bulunmak isteyen davacının anılan ilkelere aykırılığı yargı kararıyla sabit olan eylemler içinde bulunmasına hukuken olanak bulunmadığını ifade ederek davayı reddetmiştir.

- Üniversite sınavını kazandıktan sonra kaydını türbanlı fotoğrafla yaptırmak isteyip de yaptıramayan öğrencilerin açtığı davalar da bu başlık altında ele alınmıştır.

1998 Öğrenci Yerleştirme Sınavını kazanan öğrencilerden, kayıt için istenen belgeler arasında yer alan fotoğrafların baş ve boyun açık bir şekilde çektirilmiş olması gerektiğine ilişkin düzenlemenin iptali istemiyle açılan bir davada Danıştay Sekizinci Dairesi²⁰, davacı inancı gereği başını örttüğünü ve eğitim hakkının bu nedenle yok edildiğini iddia etmekte ise de, Yükseköğretim Kurumlarında başörtüsü takılmamasına yönelik düzenlemelerin, yargı organlarının istikrar kazanmış kararlarıyla Anayasaya, yürürlükteki yasalara ve hukuka aykırı olmadığını netlik kazandığını; ilgililer tarafından, kayıt sırasında verilecek fotoğrafların kolayca tanınmayı sağlayacak nitelikte olmasına ve hiçbir inanç ve dünya görüşünün açıklaması olarak kullanılmamasına yönelik olan dava konusu düzenlemede, yasal

“Kimlik, sözlük anlamı ile kişilerin tanınmasına yarayan resmi belge olup kimlikteki fotoğrafların da ilgililerin özellikleri belirleyecek nitelikte bulunması gerekmektedir. Kimlik sahibinin tanınmasını güçleştirecek olan sakal, türban, gözlük gibi unsurların fotoğraflarda yer alması kuşkusuz kabul edilemez.

Herkes için uygulanması gereken objektif nitelikteki bir kuralın bazı kişiler yönünden ayrıcalık tanınarak bunlar hakkında uygulanmaması ise eşitlik ilkesini zedeler.

Davacı inancı gereği türban kullandığını ve kimlik kartının, fotoğrafın türbanlı olması gerekçesiyle verilmemesinin Anayasadaki inanç özgürlüğü ile çeliştiğini ileri sürmekte ise de, kimlikteki fotoğrafların başı açık ve sakalsız olacağı yolundaki objektif ve genel nitelikteki kural kişilerin dini inancına sınırlama getirecek ya da engelleyecek özellik taşımamaktadır.”

¹⁹ Danıştay Sekizinci Dairesi, E: 1999/637, K: 2000/7955, k.t.: 05.12.2000

²⁰ Danıştay Sekizinci Dairesi, E: 1998/4711, K: 2000/3938, k.t.: 23.05.2000

düzenlemelere, hukuka, hizmetin gereğine aykırılık bulunmadığını; davacının sözkonusu düzenlemeye uyduğu takdirde üniversiteye kaydının yapılacağı tabii olduğundan eğitim hakkının yok edildiği iddiasının da yerinde olmadığını belirterek davayı reddetmiştir. Davacı bu konuda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yaptığı başvuruyu daha sonra geri almıştır.

- İBADETHANELER İLE İLGİLİ KARARLAR

6. Uyum paketini içeren 4928 sayılı Yasa 19.07.2003 tarihinde yürürlüğe girmiş ve bu Yasanın 9. maddesiyle²¹ 3194 sayılı İmar Kanununda yer alan “cami” ibareleri “ibadet yeri” olarak değiştirilmiştir.

Ayrıca ek madde 2 uyarınca, imar planlarının düzenlenmesinde, planlanan beldenin ve bölgenin şartları ile müstakbel ihtiyaçları göz önünde tutularak gerekli ibadet yerleri ayrılabilmesi; il, ilçe ve kasabalarda mülki idare amirinin izni alınmak ve imar mevzuatına uygun olmak şartıyla ibadethane yapılabilmesi ve ibadet yerinin, imar mevzuatına aykırı olarak başka amaçlara tahsis edilememesi hüküm altına alınmıştır.

İmar Kanunda 2003 yılında yapılan değişiklikten önce Danıştay Altıncı Dairesi imar planları ile ilgili önüne gelen uyuşmazlıklarda Kanuna uygun olarak “cami alanı”²² ifadesini kullanmakta ve ona göre inceleme yapmaktayken, sonraki uyuşmazlıklarda “dini tesis alanı”²³ ifadesini kullanmaktadır.

- 3194 sayılı İmar Kanunda yapılan bu değişiklikten önce verilen

Danıştay Onuncu Dairesinin bir kararında²⁴ apartman içerisinde ibadet yeri olarak kullanılmak istenen taşınmazın, mevcut imar planına uygun olarak "dükkan" niteliğinde bulunduğu, öngörülen amaç dışında kullanılmasının mümkün olmadığı dikkate alındığında, ibadet yeri olarak kullanılmasının engellenmesine ilişkin işlemde İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesine ve iç hukuk normlarına aykırılık bulunmadığına hükmedilmiştir.

İdare Mahkemesi, 2559 sayılı Kanunun 2. maddesi uyarınca Kanuna aykırı toplantıların men edilmesinin polis görevleri arasında bulunduğu, 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanununun 24. maddesine göre, kütükte mesken olarak gösterilen bir bölümde toplantı yerinin ancak kat malikleri kurulunun oybirliği ile vereceği kararla açılacağı, mesken niteliğinde bulunan yerde, günlük ibadet, dua, kutsal kitap çalışmaları ve özel günler için toplantı yapılabilmesi için kat malikleri kurulunun izninin bulunmadığının anlaşıldığı, Anayasanın 24. maddesinde yer alan din ve vicdan hürriyetini düzenleyen hükmün, herkesin istediği yerde toplantı yapması özgürlüğünü tanımadığı, bu özgürlüğün ancak hukuk kuralları

²¹ “4928 sayılı Kanun m. 9 — 3.5.1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanununda yer alan "cami" ibareleri "ibadet yeri" olarak ve ek 2 nci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Ek Madde 2. — İmar planlarının tanziminde, planlanan beldenin ve bölgenin şartları ile müstakbel ihtiyaçları göz önünde tutularak lüzumlu ibadet yerleri ayrılır.

İl, ilçe ve kasabalarda mülkî idare amirinin izni alınmak ve imar mevzuatına uygun olmak şartıyla ibadethane yapılabilir.

İbadet yeri, imar mevzuatına aykırı olarak başka maksatlara tahsis edilemez.”

²² Danıştay Altıncı Dairesi E: 1998/3503, K: 1999/1091, k.t.: 24.02.1999; Danıştay Altıncı Dairesi E: 1999/4436, K: 2000/5988, k.t. 29.11.2000 gibi.

²³ Danıştay Altıncı Dairesi E: 2009/11134, K: 2009/12743, k.t. 25.12.2009 gibi.

²⁴ Danıştay Onuncu Dairesi, E: 2000/3725, K: 2002/4486, k.t.: 20.11.2002

doğrultusunda kullanılabilceği, bu durumda dava konusu işlemde hukuka aykırılık bulunmadığı gerekçesiyle davayı reddetmiştir.

Davacı tarafından, ibadet yeri olarak kullanılmak istenen taşınmazın kütükte mesken olmayıp dükkan olduğu, özel hukuk kapsamında olan Kat Mülkiyeti Kanunu hükümlerinin kamuyu ilgilendirmeyeceği ve bu hükme dayanılmayacağı, işlemin İnsan Hakları Sözleşmesi ve belgelerine aykırı olduğu ileri sürülerek anılan mahkeme kararının temyizen incelenip bozulması istenilmiştir.

Danıştay Onuncu Dairesi, İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi'nin 9. maddesinden bahisle dava konusu işlemde, ibadet yerlerinin 3194 sayılı İmar Kanunu'na göre imar planlarında bu amaçla ayrılan yerlere yapılması gerektiğine değinildiğini ve 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu hükümleri uyarınca kat maliklerinin oybirliği esasına dayalı rızalarının alınması gerektiği belirtilerek buna ilişkin belgenin Valiliğe gönderilmesinin istendiğini, rıza alındığına ilişkin belgenin sunulmaması üzerine Valilik işlemiyle de sözkonusu yerin kapatıldığını belirtmiştir.

İbadet yeri olarak kullanılmak istenen taşınmazın, mevcut imar planına uygun olarak, tapu senesinde de "dükkan" niteliğinde bulunduğunun anlaşıldığı, işyeri olan taşınmazın öngörülen amacı dışında kullanılması mümkün olmadığından, ibadet yeri olarak kullanılmasının engellenmesine ilişkin işlemde İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesine ve iç hukuk normlarına aykırılık görülmediği gerekçesiyle temyiz istemini reddetmiş, Mahkeme kararını onamıştır.

Burada Danıştay, taşınmazın ibadet yeri olarak kullanılmasının engellenmesine ilişkin işlemde İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesine ve iç hukuk normlarına aykırılık görülmediği gerekçesiyle temyiz istemini reddetmiştir.

Ancak, kararda bu engellemenin AİHS m. 9'un ikinci fıkrasında yer alan meşru sınırlamalardan birine girip girmediği ve bu sınırlamanın demokratik toplum düzenine aykırı düşüp düşmediği tartışılmamıştır. Nitekim bu husus karşı oy kullanan üyeler tarafından da vurgulanmıştır.

Karara muhalif kalan üyeler "mevzuatımızda islam dini dışındaki inançlara ait ibadet yerlerinin açılmasına ve faaliyetlerine ilişkin yasaklayıcı bir düzenleme bulunmadığından ve 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu hükümlerine dayanılarak idarece bu konuda yasaklama getirilemeyeceğinden dava konusu işlemde hukuka aykırılık bulunmadığını, dava konusu işlemin iptaline karar verilmesi gerekirken davayı reddeden temyize konu mahkeme kararının bozulması" gerektiğini ifade etmişlerdir.

- 3194 sayılı İmar Kanununda yapılan değişiklikten sonra verilen farklı kararlara baktığımızda,

Apartmanın bağımsız bir bölümünün evkilise olarak kullanıldığı gerekçesiyle imar planında konut alanı olarak ayrılan taşınmaza yapılan yapının ibadet yeri olarak kullanılmayacağı, aksi halde adli işlem yapılacağına ilişkin işlemin iptali istemiyle açılan davalarda Danıştay Onuncu Dairesince verilen kararlarda²⁵, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 9. maddesi ile İmar Kanunu hükümlerine atf yapılarak dava konusu işlemlerde ibadet yerlerinin gelişigüzel yapılmasının ve imar planında mesken, dükkan, ofis vb. olarak

²⁵ Danıştay Onuncu Daire, E: 2004/7845, K: 2007/3235, k.t.: 12.06.2007,

Danıştay Onuncu Daire, E: 2004/10350, K: 2007/3698, k.t.: 25.06.2007,

Danıştay Onuncu Daire, E: 2005/715, K: 2007/4629, k.t.: 10.10.2007

ayrılan yerlerin amacı dışında ibadet yeri olarak kullanılmasının mümkün olmadığı, imar planında mesken olarak ayrılan yapıların planda değişiklik yapılmadıkça ibadet yeri olarak kullanılamayacağı, aksi takdirde Türk Ceza Kanunu'nun 526. ve 529. maddeleri uyarınca adli işlem yapılacağı belirtilmiş; ibadet yeri olarak kullanılmak istenen taşınmazın, imar planında konut alanı olarak ayrıldığı anlaşılmakta olup, taşınmazın konut amacı dışında kullanılması mümkün olmadığından, ibadet yeri olarak kullanılmasının engellenmesine ilişkin olarak tesis edilen dava konusu işleminde hukuka aykırılık görülmemiştir.

- Bir grup vatandaş tarafından açılan bir başka dava²⁶ ise, din ve vicdan özgürlüğünün, Anayasa, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve diğer uluslararası sözleşmelerle güvence altına alındığı, Devletin, din ve vicdan özgürlüğünün fiilen ve tam olarak kullanılması için vatandaşlar arasında ayırım yapamayacağı, bu yükümlülüğünün Anayasaya göre bir kamu hizmeti olduğu, Anayasanın 136. ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un 1. maddesi uyarınca Diyanet İşleri Başkanlığı görevinin İslam Dini ile sınırlandırılmış olduğu ve ibadet yerlerinin yönetilmesini de kapsadığı, ancak, uygulamada Başkanlığın, Sünni Mezhebi dışında kalan Alevi inancına sahip olanlar ile diğerlerini ve bunların din ve vicdan özgürlüklerini yok saydığı, ibadet mekanları olan cemevlerini ibadethane olarak tanımadığı, Alevilere din hizmeti sunulması için yer ve genel bütçeden yeterli kaynak tahsis edilmediği ileri sürülerek; Alevi vatandaşlara din hizmetinin kamu hizmeti olarak sunulması, Alevi inancındaki vatandaşların ibadet mekanları olan cemevlerine ibadethane statüsü kazandırılması, inancın gereği olan ibadetin icrası için yeteri kadar, yetkin ve Alevilerce yetkin kabul edilen kişilerin kamu görevlisi olarak istihdam edilmesi, genel bütçeden, bu konuda verilecek hizmetlerin karşılanması için ödenek ayrılmasının temin edilmesi ve bu konuda gerekli çalışmalar yapılarak Bütçe Kanununda ödenek ayrılmasının sağlanması, dilekçede arz edilen taleplerin karşılanması için lüzumlu olan her türlü iş ve işlemlerin icrası istemiyle Başbakanlığa yapılan başvurunun; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, Anayasa, yasalar ve diğer mevzuat uyarınca yürüttüğü hizmetlerin İslam Dinine mensup olan herkese yönelik olduğu, mezhepler üstü ve umumi olan din hizmetlerinden herkesin eşit ölçüde yararlanma hakkının olduğu, Anayasa, 677 sayılı Yasa, ilgili diğer mevzuat ve yargı kararları çerçevesinde cemevlerine ibadethane statüsünün verilmesine hukuken olanak bulunmadığı, kamu görevine girmek veya kamu görevine talip olmak isteyen herkesin ilgili mevzuat uyarınca kamu görevlisi olarak istihdam edilme hakkının bulunduğu, bu hususta bazı şahıslara, mezhep ve meşreplerine, dini inanış ve pratiklerine göre ayrıcalık tanınması ve buna bağlı olarak istihdam edilemeyeceği, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yürüttüğü din hizmetlerinin de kamu hizmeti niteliğinde bulunması nedeniyle personel istihdamının diğer kamu hizmetlerinde olduğu gibi vatandaşlık esasına göre ve objektif kriterlere göre sağlandığı, Anayasa ve Kanunlarda öngörülmemiş hizmetlerin karşılanması amacıyla genel bütçeye ödenek konulmadığı gerekçeleriyle reddine ilişkin işlemin iptali istemiyle açılmıştır.

Ankara İdare Mahkemesince, Anayasanın 2, 5, 10, 24, 90, 174. maddelerinden ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un 1, 18 ve 35. maddelerinden bahisle bu konudaki taleplerin yeni yasal düzenlemeler yapılmadan salt iç hukukta yürürlükte olan mevzuat hükümlerine göre çözümlenmesinin mümkün bulunmadığı; **uluslararası anlaşmalar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında da din ve inanç özgürlüğü bakımından esas ve ideal olanın, söz konusu özgürlüklere mümkün olduğunca müdahale etmemek olarak tanımlanan Devletin negatif ödevi olduğu, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Devletin dinine ilişkin bir düzenlemeye yer**

²⁶ Danıştay Onuncu Dairesi, E: 2008/3098, K: 2010/475, k.t.: 02.02.2010

verilmediği gibi din ve inanç özgürlüğü hususunda Anayasada yer alan düzenlemelerin uluslararası anlaşma hükümlerine paralellik arzettiği, tarihsel süreçte, İslam Dini anlayışı bakımından ortaya çıkan çeşitli mezhep, tarikat, görüş ve yorumlar ile bu inanç biçimini benimseyen grupların, ibadethanelerinin tanınması, din adamlarına kamu görevlisi statüsü verilmesi, bütçeden pay ayrılması ve kamu kurumu çatısı altına alınması gibi beklenti ve taleplerin ayrı ayrı olarak Devlet eliyle sunulması halinde, bu hususlarda Diyanet İşleri Başkanlığınca kamusal alan düzenlemeleri bakımından kullanılan kamu gücü ve takdir yetkisinin farklı inanç sahibi gruplar açısından manevi anlamda ne ölçüde tatmin edici olduğu noktasında tartışmalara yol açabileceği gibi dini kurallar ile hukuki kurallar arasında kurulmaya çalışılan denge giderek laik Devlet ilkesinden uzaklaşma yönünde bozulacağı, bu nedenle tesis edilen işlemde hukuka aykırılık görülmediği gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiştir.

Danıştay Onuncu Dairesince karar aynen onanmıştır.

Ancak Danıştay Savcısı, davanın cem evlerine ibadethane statüsü tanınması talebinin reddine ilişkin bölümü yönünden farklı düşünmüştür.

Danıştay Savcısına göre,

Dava konusu işlemin, Anayasa, 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Yasa ve Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanununun Tatbik Suretini Gösterir Nizamname kurallarından hareketle cem evlerine ibadethane statüsü verilmesine hukuken olanak bulunmadığı yolundaki kısmına gelince;

Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Yasa'nın uygulanması yönünden "mabed" kavramını açıklayan "Nizamname"nin 3. maddesi dışında mevzuatımızda "ibadethane"yi tanımlayan, bir yerin ibadethane olarak kabulü için aranan unsurları gösteren düzenlemelere yer verilmemektedir. Buna karşılık mevzuat "ibadethane" kavramına kimi hukuksal sonuçlar yüklemektedir.

Nitekim, 3194 sayılı İmar Yasası'nda, bu Yasa'da geçen "bina" kavramının insanların ibadet etmelerine yarayan yapıları da kapsadığı belirtilmiştir. Yasa'nın 18. maddesinde, imar uygulaması yapılırken, düzenlemeye tutulan arazi ve arsaların yüzölçümünün yüzde kırkına kadarının düzenleme ortaklık payı olarak ayrılmasına olanak tanınmış ve bu payın düzenlemeye tabi tutulan yerlerin gereksinimi olan ilk ve ortaöğretim kurumları, yol, meydan, park, otopark, çocuk bahçesi ve yeşil saha ve karakolun yanı sıra ibadet yeri gibi umumi hizmetlerle ilgili tesisler dışında başka amaçlarla kullanılması yasaklanmıştır. Aynı Yasa'nın ek 2. maddesinde ise, imar planlarının tanziminde, planlanan beldenin ve bölgenin şartları ile müstakbel ihtiyaçları göz önünde tutularak lüzumlu ibadet yerlerinin ayrılacağı; il, ilçe ve kasabalarda mülki idare amirinin izni alınmak ve imar mevzuatına uygun olmak şartıyla ibadethane yapılabileceği ve ibadet yerinin, imar mevzuatına aykırı olarak başka maksatlara tahsis edilemeyeceği hükme bağlanmıştır. Sözü edilen ek 2. maddenin Hükümet "Gerekçesi"nde, Anayasa'nın "din ve vicdan hürriyeti" kenar başlıklı 24. maddesinde, herkesin vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahip olduğunun hüküm altına alındığı; İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'nin düşünce ve din özgürlüğünü düzenleyen 9. maddesinde de her şahsın düşünce, din ve vicdan hürriyetine sahip olduğunun belirtildiği; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin içtihatlarında bu özgürlüğün aynı zamanda dinini veya kanaatini tek başına ya da toplu şekilde aleni veya özel olarak ibadet suretiyle açığa vurma hakkını da kapsadığının ifade edildiği vurgulanarak, getirilen düzenlemeyle farklı din ve inançlara sahip yurttaşların ibadet hürriyetlerini din ve vicdan hürriyeti çerçevesinde kullanmalarının sağlanmasının amaçlandığı belirtilmektedir.

Diğer yandan Türk Ceza Yasası'nın 153. maddesinde, ibadethanelere, bunların eklentilerine ve buralardaki eşyaya yıkmak, bozmak veya kırmak suretiyle zarar vermek, kirletmek eylemleri suç olarak nitelendirildiği gibi, ibadethane ve eklentisi ile buradaki eşyalara yıkmak, bozmak veya kırmak suretiyle zarar vermek, kirletmek eyleminin ilgili dini inancı benimseyen toplum kesimini tahkir maksadıyla işlenmesi bu suç karşılığı cezanın artırılmasının nedeni olarak gösterilmiştir.

Gerek 3194 sayılı Yasa'nın imar düzenlemesi sırasında yapılması için yer ayrılmasını istediği, gerek Türk Ceza Yasa'nın koruduğu "ibadethane", hiç bir ayrıma tabi olmaksızın tüm din ve inanç sistemlerinin ibadet yerlerini kapsamaktadır. Dava konusu işlemin cem evlerine ibadethane statüsü verilmesine hukuken olanak bulunmadığı yolundaki kısmi ise sözü edilen yerleri değinilen hukuk metinlerinin kapsamının dışında bırakmaktadır. Diğer bir anlatımla dava konusu işlemin bu bölümüyle, davalı idarenin görevi ve yetkisi içinde olmamasına rağmen, 3194 sayılı Yasa'nın imar düzenlemesi yapmaya yetkili kıldığı belediyenin ve il idaresinin imar planında ibadet yeri olarak ayırdığı yerlere cem evi yapılmasına mülki idare amiri tarafından izin verilmemesi; hatta soruşturma ve kovuşturma makamlarının değerlendirmesine bağlı olmasına karşılık cem evlerinin Türk Ceza Yasası'nın getirdiği korumadan yararlanamaması gibi sonuçlar doğmaktadır.

Bu durumun ise davacıların Anayasa'nın 24. maddesiyle güvence altında olan negatif statü haklarına müdahale içerdiği ortada olup, davalı idarenin bir yere ibadethane statüsü vermek görev ve yetkisinin bulunmadığı gözetildiğinde, dava konusu işlemin bu bölümünün yetki yönünden hukuka aykırı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Açıklanan nedenlerle, davacıların temyiz isteminin kısmen kabulü ile temyize konu kararın, dava konusu işlemin cem evlerine ibadethane statüsü verilmesine hukuken olanak bulunmadığı yolundaki kısmının iptali isteminin reddine ilişkin bölümünün bozulması uygun olacaktır.

- Cem ve Kültür Evi olarak kullanılan yerlerin suyunun belediye tarafından bedelsiz olarak verilmesi, enerji giderlerinin ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nca karşılanması amacıyla cemevlerinin Alevi Bektaşî inancını benimseyen vatandaşların ibadet yeri olduğuna dair belge verilmesi istemiyle yapılan başvurunun reddine ilişkin Diyanet İşleri Başkanlığı işleminin iptali istemiyle açılan bir başka dava²⁷ sonucunda,

İdare Mahkemesince, davacının Anayasaya aykırılık iddiasının yerinde görülmediği, yasal mevzuatta cami ve mescit dışında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde mütalaa edilebilecek bir "ibadet yeri" tanım ve varlığına yer verilmediği, bu nedenle cami ve mescit dışında bir yerin ibadet yeri olarak kabul edilmesi ve bu statünün tanınmasının ancak bu konuda yasal düzenleme yapılmasına bağlı bulunduğu, buna göre, 633 sayılı Yasa hükümleri uyarınca ibadet yerlerini yönetmekle görevli bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cemevlerini ibadet yeri olarak değerlendirmesine yasal olanak bulunmadığından, tesis edilen işlemde hukuka aykırılık görülmediği gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiştir.

Danıştay Onuncu Dairesince, Anayasanın 174. maddesinden bahisle, Anayasanın 136. maddesinde yer alan "Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir." hükmü gereğince, 633 sayılı Yasanın 1. maddesi uyarınca, İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini

²⁷ Danıştay Onuncu Dairesi, E: 2006/5564, K: 2010/476, k.t. 02.02.2010

yönetmek üzere; Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluşuna olanak sağlayan 633 sayılı Yasanın 1. maddesinin Anayasaya aykırı olduğu yolundaki davacı iddiasının ciddi görülmemekle işin esasına geçildiği ifade edilmiş ve temyiz isteminin esaslan reddine (formül onama) karar verilmiştir.

İdare mahkemesince dava reddedilirken yasal mevzuatta cami ve mescit dışında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde mütalaa edilebilecek bir "ibadet yeri" tanım ve varlığına yer verilmediği, bu nedenle cami ve mescit dışında bir yerin ibadet yeri olarak kabul edilmesi ve bu statünün tanınmasının ancak bu konuda yasal düzenleme yapılmasına bağlı bulunduğu belirtilmiş, bu konuda İmar Kanununun ilgili hükümleri dikkate alınmamıştır. Karar Onuncu Daire tarafından onanırken de bu hususa değinilmemiştir.

- Bu konuda Danıştay Sekizinci Dairesince verilen 2005 tarihli bir kararda²⁸ ise, davacının sorumlusu olduğu kilisenin bedelsiz su kullanım hakkından yararlandırılması isteminin zımnen reddine ilişkin işlemin iptali istemiyle açılan davayı reddeden İdare Mahkemesi kararı²⁹ bozulmuştur.

Daire, dosya içinde bulunan Ankara Büyükşehir Belediye Meclisinin 24.11.1994 gün ve 505 sayılı kararıyla, camii, mescid, Kur'an kursu gibi dini yerlerdeki su ücretleri ile ücretsiz öğrenci barındıran yurtlardan su ücreti alınmaması ve bu ücretin Büyükşehir Belediyesince karşılanmasına karar verildiğini, bu kararın iptali istemiyle idari yargıda açılan davaların reddedildiğini ve temyiz başvurusu sonucunda onanmak suretiyle kesinleştiğini ve kararın halen yürürlükte olduğunun anlaşıldığını belirtmiş; davacının sorumlusu olduğu Protestan Kilisesinin anılan meclis kararında belirtilen dini yerlerden olduğunda kuşku bulunmadığını; kararda sayılan ibadet ve dini eğitim yerleri dışında bir başka dine ve inanca mensup ibadethanelerin sayılmamış olmasının kararın belirli bir dine mensup ibadethaneler için alınmış özel bir karar olduğu anlamına gelmeyeceğini; zira belde sakinlerinin mahalli mahiyette müşterek ve medeni ihtiyaçlarını tanzim ve tesviye ile mükellef olan belediyenin hizmet sunumunda dinsel farklılık gözetmesi düşünülemeyeceğini; bu durumda, davacının sorumlu olduğu Protestan Kilisesinin, yukarıda anılan belediye meclisi kararı kapsamında olan dini yerlerden olması nedeniyle bedelsiz su kullanım hakkından yararlandırılması gerekirken, aksi yönde tesis edilen işlemde eşitlik ve hakkaniyet kurallarına uyarlık bulunmadığına hükmetmiştir.

- **Danıştay Onuncu Dairesinin 23.06.2010 tarih ve E: 2007/7135, K: 2010/5584 sayılı kararında** ise esasen dava açma ehliyeti değerlendirilmekle birlikte uyumsuzluk konumuz dahilinde değerlendirilebilir.

Dava, İstanbul İli, Küçükçekmece İlçesi, Halkalı Mahallesi içinde bulunan Hazine adına kayıtlı taşınmazın, 1.1.2000 -19.10.2005 döneminde Yunus Emre Cem Kültürevi tarafından bahçe olarak kullanılmak suretiyle işgal edildiğinden bahisle 28.126,21 TL ecrimisil alacağının istenilmesine ilişkin ecrimisil düzeltme ihbarnamesinin iptali istemiyle açılmıştır.

İstanbul İdare Mahkemesi, Yunus Emre Cem Kültürevi adına tahakkuk ettirilen ecrimisil düzeltme ihbarnamesine karşı, aralarında hukuki bağ ortaya konulamayan ve dava konusu işlemle doğrudan menfaat alakası bulunmayan Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi (CEM) Vakfının dava açma ehliyetinin bulunmadığı gerekçesiyle davanın ehliyet yönünden reddine karar verilmiştir.

²⁸ Danıştay Sekizinci Dairesi, E: 2004/4350, K: 2005/809, k.t.: 22.02.2005

²⁹ İdare Mahkemesince, ASKİ Tarifeler Yönetmeliğinde bedelsiz su kullanım hakkından yararlanacak bir abone türü belirlenmediği ve davacının sorumlusu olduğu kilisenin konut aboneleri kapsamında değerlendirildiği, dolayısıyla işlemde eşitlik ilkesine ve mevzuata aykırılık bulunmadığı gerekçesiyle dava reddedilmiştir.

Danıştay Onuncu Dairesince, dosyanın incelenmesinden, ecrimisil alacağıın Yunus Emre Cem ve Kültürevinden istenilmesine ilişkin ihbarnamenin Yunus Emre Cem ve Kültürevinde bulunan bir görevliye tebliğ edildiği, ecrimisil ihbarnamesine karşı davacı Cem Vakfı tarafından 20.12.2005 tarihli dilekçeyle Valiliğe itiraz edilerek, ecrimisil istenilen bu yerde şahsi ve ticari bir işgalin bulunmadığı, toplumsal hizmet verildiği, vakfın faaliyet alanına ilişkin olarak, bu yörede yoğun olarak yerleşmiş alevi-islam inancını benimsemiş insanların Yunus Emre Cem ve Kültürevinin hizmetlerinden yararlandığı, buranın tahliye ettirilmesinin toplumsal huzuru bozacağı ve mağduriyetlere yol açacağı belirtilerek, tahliye ve ecrimisil tahakkuku işlemlerinin iptal edilmesinin ve bu yerin vakıflarına tahsisinin veya kiralanmasının veya satılmasının istenildiği, davalı idarece itiraz değerlendirilerek, itirazın reddi yolunda dava konusu ecrimisil düzeltme ihbarnamesinin düzenlendiği, anılan işlemin iptali istemiyle adı geçen vakıf tarafından dava açıldığı, dava ve temyiz dilekçelerinde, tüzel kişiliği olmayan Yunus Emre Cem ve Kültürevinin kuruluşunda, yöre halkının talepleri üzerine, davacı Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi (CEM) Vakfının yardım ve desteğinin olduğunun belirtildiğinin anlaşıldığı vurgulanmış ve

idarece düzenlenerek Yunus Emre Cem ve Kültürevinde bulunan bir görevliye tebliğ edilen ecrimisil ihbarnamesine davacı vakfın itiraz ettiği, itiraz, dava ve temyiz dilekçelerinin yukarıda belirtilen içerikleri ve bir sivil toplum kuruluşu olan davacı vakfın; amaç ve faaliyetleri dikkate alındığında, faaliyet alanı kapsamında hizmet veren ve tüzelkişiliği bulunmayan Yunus Emre Cem ve Kültürevi adına düzenlenen ecrimisil düzeltme ihbarnamesine karşı dava açmasında menfaat bağının bulunduğunun kabulü gerektiği belirtilerek davayı ehliyet yönünden reddeden İdare Mahkemesi kararı bozulmuştur.

- Bu grupta sözedeceğimiz son karar³⁰ ise, manevi tazminat talebiyle ilgilidir. Burada dava, davacının, kilise amaçlı olarak kullanmak üzere İstanbul, Avcılar'da kiraladığı apartman dairesinde 7 arkadaşıyla birlikte Hıristiyan (Protestan) inancına göre ayin yaptıklarının tespit edilmesi üzerine, İlçe Emniyet Müdürlüğünce 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefetten gözaltına alındıkları, böylece Anayasa'nın 24.maddesinde yer alan ibadet, dini ayin ve tören yapma özgürlüğünün ihlal edildiği, ayrıca gözaltında tutulduğu karakolda polis memuru tarafından fena muameleye maruz kaldığı iddiasıyla uğradığını belirttiği 5.000 YTL manevi zararın olay tarihinden itibaren işletilecek yasal faiziyle birlikte tazmini istemiyle açılmış, İdare Mahkemesince davanın 2000 YTL'lik kısmı kabul edilmiştir.

İdare Mahkemesince, davacının manevi tazminat talebini dayandırdığı nedenlerden birinin, ibadet, dini ayin ve tören yapma özgürlüğünün ihlali iddiası olduğu belirtilmiştir. Davacının bu konudaki talebi Anayasa'nın 24. maddesinde belirtildiği gibi herkesin vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahip olduğu; bu özgürlüğün sınırının da yine Anayasa'nın 14.maddesinde (temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılması yasağı) yer aldığı; buna göre, din ve inanç özgürlüğü kapsamında, kişiler, ibadet, dinsel ayin ve tören yapmak konusunda serbest ise de, bu hakkın kötüye kullanılmaması bakımından, önceden resmi makamlardan izin alınmaksızın kilise, cami gibi dinsel mabetler dışında kapalı yerlerde toplu ibadet yapılamayacağı, davacının da bu yasağı, adı geçen adreste dini ayin, tören yapılacağını bildirerek gereğinin yapılması istemini içeren başvurusunun aynı gerekçeyle reddedilmesi dolayısıyla bildiği, bu sebeple davacı ile 7 arkadaşının 2911 sayılı Kanuna muhalefetten gözaltına alınıp ifadelerine başvurulmasında hukuka aykırılık bulunmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

Davacının manevi tazminat talebinin diğer dayanağı olan kötü muamele iddiasının ise, Asliye Ceza Mahkemesince verilen karar ile davacının sanık başkomiser tarafından

³⁰ Danıştay Onuncu Dairesi, E: 2004/6115, K: 2007/1755, k.t.: 09.04.2007

tokatlandığı sabit görülerek sanık hakkında verilen 3 ay hapis cezasının önce ağır para cezasına çevrilmesi, ardından da ertelenmesi karşısında, davacının idarenin ajanı olan başkomiser tarafından kötü muamele gördüğü açık olduğu gerekçesiyle kabul görmüş, davacının manevi tazminat talebinin 2.000 YTL'lik kısmının kabulü ile fazlaya ilişkin kısmının ve faize yönelik talebinin reddine karar verilmiştir.

Taraflar kararı temyiz etmiş, Danıştay Onuncu Dairesi de Mahkeme kararının manevi tazminata yasal faiz yürütülmemesine ilişkin kısmını bozmuştur³¹.

- ZORUNLU DİN DERSİ İLE İLGİLİ KARARLAR

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Hasan ve Eylem Zengin v. Türkiye kararında³², zorunlu din dersi ve bundan muafiyetin sadece T.C. uyruklu Hıristiyan ve Musevilere tanınmış olmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine ek 2 nolu Protokolün 2. maddesini ihlal ettiğine karar verilmiştir. Burada AİHS m. 9 ayrıca bir sorun olarak kabul edilmemiştir³³.

Bu konuda Danıştay Sekizinci Dairesine çeşitli tarihlerde çeşitli başvurular yapılmıştır.

- Bu davalardan birinde, çocukları ilköğretim okulunda okuyan davacılar tarafından bu okullarda zorunlu ders olarak okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi programının iptali istemiyle dava açılmış; Danıştay Sekizinci Dairesince Anayasa ve Milli Eğitim Temel Kanunu hükümlerinden bahisle, din ve ahlak bilgisi dersleri ile amaçlananın öğrencilere din eğitimi vermek değil, genel olarak dinler ve toplumumuzun din yapısı göz önüne alınarak daha çok İslam dini hakkında bir kültür kazandırmak olduğunun ortaya çıktığı, bu nedenle, iptali istenilen programda Anayasaya, Milli Eğitim Temel Kanununa, laiklik ilkesine ve hukuka aykırılık görülmediği belirtilerek dava reddedilmiştir³⁴.

- Yine bir başka davada da, davacı ve bir arkadaşı tarafından yazılan Alevilik Bektaşilik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi isimli kitabın lise ve denge okullarda ders kitabı ya da yardımcı ders kitabı olarak tavsiye edilmesi istemlerinin reddine ilişkin Talim Terbiye Kurulu kararı ile bu işlemin dayanağı olan Tebliğler Dergisinde yer alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin genel ilkelerini açıklayan müfredat programının iptali istenmiştir.

Burada da Danıştay Sekizinci Dairesi³⁵ davanın müfredat programının iptali istemini reddederken yukarıdaki karardaki gerekçeleri aynen kullanmış; davanın, "Alevilik - Bektaşilik

³¹ "Mahkeme kararının, hükmedilen manevi tazminata yasal faiz yürütülmesi isteminin reddine ilişkin kısmına gelince;

Manevi tazminat, patrimonial meydana gelen bir eksilmeyi karşılamaya yönelik bir tazmin aracı değil, tatmin aracıdır. Olay nedeniyle duyulan elem ve ızdırabı kısmen de olsa hafifletmeyi amaçlar. Belirtilen niteliği gereği manevi tazminatın, zenginleşmeye yol açmayacak şekilde belirlenmesi gerekmekte ise de, tam yargı davalarının niteliği gereği takdir edilecek miktarın aynı zamanda idarenin kusurunun ağırlığını ortaya koyacak bir oranda olması gerekmektedir.

Öte yandan, ilgililerin uğradıkları manevi zararın gerçek anlamda karşılanabilmesi, hükmedilen manevi tazminat tutarına idareye başvuru tarihinden itibaren yasal faiz uygulanmasını gerektirmektedir."

³² Hasan ve Eylem Zengin /Türkiye, Başvuru no. 1448/04, 09.10.2007

³³ AİHM kararına konu Danıştay kararı: Danıştay Sekizinci Dairesi, E: 2002/2939, K: 2003/1720, k.t.: 14.04.2003

³⁴ Danıştay Sekizinci Dairesi, E: 1997/6285, K: 2000/3653, k.t.: 15.05.2000

³⁵ Danıştay Sekizinci Dairesi, E: 1998/4242, K: 2000/1449, k.t.: 16.02.2000

Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" isimli kitabın davalı idarece tavsiye edilmemesine ilişkin bölümü bakımından da; adı geçen kitabın davalı idarece ön incelemesi yapılarak Eğitim Araçları İnceleme Enstitüsü Müdürlüğünce iki uzmana incelettirildiğini, hazırlanan raporda, özetle; kitabın Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi müfredat programına uygun olarak hazırlanmadığı, konuların işlenişinde, devleti suçlayıcı, Cumhuriyet kanunlarına uygun olmayan ifadelerin kullanıldığı, seviye üstü ve pedagojik olmayan anlatım metotlarına başvurulduğu, konularını içerik bakımından desteklemeyen resimlerin yer aldığı, bazı ayetlerin eksik alındığı ve yanlış anlam verildiği, çok sayıda yazım ve noktalama hatalarının bulunduğu, okuma parçalarının konuları destekleyici olmadığı saptanarak eğitim ve öğretim açısından liselere ders kitabı ya da yardımcı ders kitabı olarak önerilmesinin uygun bulunmadığı belirtildiğinden belirtilen kitabın tavsiye edilmemesine ilişkin işlemde hukuka aykırılık bulunmadığını belirterek davanın bu kısmını da reddetmiştir.

Davanın kitaba ilişkin kısmı bakımından Danıştay Savcısı, kitabın bilirkişiye incelettirildikten sonra bir karar verilmesinin uygun olacağı yönünde görüş bildirmiştir.

- Bir başka olayda da, bir grup vatandaş tarafından, ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulması öngörülen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde Alevi islam inancı, felsefesi ve kültürü ile ilgili bilgilere de yer verilmesi istemiyle yapılan başvurunun reddine ilişkin Milli Eğitim Bakanlığı işleminin iptali istemiyle dava açılmış, dava İdare Mahkemesince ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarının sosyolojik ve pedagojik yönden incelenerek, kitapların hazırlanmasında Sünni inancın esas alınıp alınmadığı ve mezheplerarası tarafsızlık ilkesinin gözetilip gözetilmediği hususlarının açıklığı kavuşturulması amacıyla Mahkemelerince yaptırılan bilirkişi incelemesi sonucu düzenlenen bilirkişi raporu³⁶ esas alınarak dava reddedilmiştir. Bu karar Danıştay Sekizinci Dairesi tarafından onanmıştır³⁷. (Burada 2005 yılında açılan davanın 2009 yılında İdare Mahkemesince karara bağlandığını, temyiz talebi üzerine Danıştay kararının 2010 yılında verildiğini vurgulamak uygun olacaktır.)

³⁶ Müfredatı değerlendiren bilirkişi raporunda, 2005-2006 eğitim öğretim yılında ilköğretim 4., 5., 6., 7., ve 8. sınıflar için hazırlanan ders kitaplarının Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 20.05.2005 gün ve 100, 62, 44 ve 38 sayılı kararları ile 2005-2006 eğitim öğretim yılından itibaren 5 yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edildiği, ancak 19.09.2000 tarihinde uygulamaya konulan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları ve buna bağlı olarak hazırlanan ders kitaplarının Talim ve Terbiye Kurulunun 28.12.2006 gün ve 410 sayılı kararıyla yürürlükten kaldırıldığı, 2007-2008 eğitim öğretim yılında yeni programın yürürlüğe girdiği ve söz konusu kitapların sadece iki öğretim yılında uygulamada kaldığı, Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarından 10. ve 11. sınıflara ait kitapların da 2006-2007 öğretim yılı sonunda yenilenen müfredat programı çerçevesinde yürürlükten kaldırıldığı, ilk ve orta öğretimde Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları Komisyonu tarafından hazırlanan ders kitaplarından başka bir kitabın okutulmadığı, bununla birlikte anılan kitaplarda, din öğretiminde bir mezhebin veya tarikatın esas alınmadığı, genel olarak mezheplerüstü yaklaşım esas alınarak hazırlandığı ve dinlerin birleştiriciliğinin ön plana çıkarıldığı, islam ile ilgili bilgilerde Kur'an ve Hz. Muhammet merkezli olarak birleştirici bir yol izlendiği, hiçbir mezhep veya oluşuma atıfta bulunulmadığı, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2006-2007 öğretim yılından itibaren uygulamaya konulan yeni müfredat programında ve kitaplarda, davacıların iddialarında dile getirdikleri hususların daha özenli olarak ele alındığı, ele alınan konuların ülkemizde mevcut olan din, mezhep ve diğer dini yorumları kuşatıcı nitelik taşıdığı, herhangi bir mezhep, dini yorum veya gruba pozitif ayrımcılık yapılmadığı, vatandaşların ihtiyaç duyduğu din kültürünü kazandırmak için Anayasa ve yasaların gereği olarak, eğitim değil, öğretim düzeyinde yer verildiği, programın hazırlanmasında Sünni inancın esas alınmadığı, Alevi inanç ve kültürüne yeni programda yaklaşık 30 sayfa yer verildiği ve davacıların isteklerinin büyük oranda karşılanabileceği bir zemin oluşturulduğu, ancak dini gün ve gecelerle ilgili konuların işlendiği ünitelerde Alevilere özgü günlere de yer verilmesi gerektiği hususlarının yer aldığı; konuların mezheplerüstü bir yaklaşımla ele alındığı ve herhangi bir mezhep veya mahalli uygulamadan söz edilmediği ve yeni hazırlanan programda Alevi islam inanç ve kültürüne daha fazla yer verildiği belirtilmiştir.

³⁷ Danıştay Sekizinci Dairesi, E: 2009/10610, K: 2010/4213, 13.07.2010

- Bu gruptaki davaların esasını çocuklarının zorunlu din eğitiminden muaf tutulmasını isteyen ailelerin açtığı davalar oluşturmaktadır. Bu davalarda da Danıştay Sekizinci Dairesi, AİHM kararından, AİHS'nden ve Anayasa hükümlerinden bahisle verdiği kararlarda İdare Mahkemelerince verilen iptal kararlarını onarken ya da verilen ret kararlarını bozarken aşağıdaki gerekçeleri kullanmaktadır³⁸: (Bu kararlar AİHM'in Hasan ve Eylem Zengin kararı sonrası verilmiştir.)

“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararında özetle; Türkiye' de ilk ve ortaöğretim kurumlarında verilen din kültürü ve ahlak bilgisi öğretiminin rehber ilkelerinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırı bir yönünün olmadığı, ancak eğitim sisteminde, din dersleriyle ilgili tarafsızlık ve çoğulculuk koşullarının yerine getirilmemesi ve ebeveynlerin inançlarına saygı gösterilmesini sağlayacak uygun bir yöntem sunulmaması nedenleriyle, sistemin yetersiz olmasından ötürü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin ihlal edildiği belirtilmiştir.

Devletin, eğitim ve öğretimle ilgili olarak üzerine düşen görevleri yerine getirirken, müfredatta yer alan bilgilerin nesnel ve çoğulcu bir şekilde aktarılmasına dikkat etmesi ve ebeveynlerin dini ve felsefi kanaatlerine saygı göstermesi gerekmektedir.

Anayasanın 24. maddesine göre din kültürü ve ahlak öğretiminin ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında olduğu kuşkusuzdur. Ancak, bu öğretimin Anayasanın öngördüğü amaca uygun bir müfredatla verilmesi gerektiği, içeriğinin nesnel ve çoğulcu olması, kişinin dininin bir ayırım ve eşitsizlik unsuru olarak kullanılmaması ve devletin dinler karşısında tarafsız kalarak, bütün dinsel inançları eşdeğer görmesi gerekmektedir. Öğretimde uygulanan müfredatın belirli bir din anlayışını esas alması durumunda, bunun Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi olarak kabul edilemeyeceği ve din eğitimi halini alacağı açıktır. Nitekim, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince öğretime ilişkin müfredatta yapılan ve kararımızda hüküm kurmaya yeterli görülen tespitler uyarınca, ülkemizde çoğulculuk anlayışı içerisinde, nesnel ve rasyonel bir şekilde din kültürü ve ahlak bilgisi öğretiminin verilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu durumda, Anayasanın 24. maddesinde, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretiminin zorunlu olduğunun belirtilmesi, ilk ve ortaöğretim kurumlarında verilen öğretimin adının din kültürü ve ahlak bilgisi olmasına rağmen, içerik olarak din kültürü ve ahlak bilgisi eğitimi olarak kabul edilemeyeceği açık olduğundan ve din eğitiminin de ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlı olması karşısında, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin bu içeriği ile zorunlu tutulmasında hukuka uyarlık bulunmamaktadır.”

- NÜFUS CÜZDANINDAKİ DİN HANESİ İLE İLGİLİ KARARLAR

Sinan Işık v. Türkiye kararında³⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Türkiye'de nüfus kütüğünde ya da nüfus cüzdanında bulunması gereken kişisel bilgiler arasında “din” hanesi olmasının⁴⁰ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 9. maddesini ihlal ettiği sonucuna varmıştır.

³⁸ Danıştay Sekizinci Dairesi, E: 2006/4107, K: 2007/7481, k.t.: 28.12.2007,

Danıştay Sekizinci Dairesi, E: 2007/679, K: 2008/1461, k.t.: 29.02.2008,

Danıştay Sekizinci Dairesi, E: 2007/8365, K: 2009/3238, k.t.: 15.05.2009

³⁹ Sinan Işık/Türkiye, Başvuru No: 21924/05, 02.02.2010

⁴⁰ Konu 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanununun 7, 18, 35, 44. maddeleri ile ilgilidir.

Konuyla ilgili olarak aralarında mülga 1587 sayılı Nüfus Kanununun 43. maddesinin Anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesine yapılan başvuruyu da içeren pek çok Danıştay kararı bulunmaktadır.

Söz konusu dava⁴¹, davacının nüfus aile kütüğündeki “dini” bölümüne Bahai dininin işlenmesi yolundaki başvurusunun reddine ilişkin İlçe Nüfus Müdürlüğü işleminin iptali istemiyle açılmış ve İdare Mahkemesince, davacının aile kütüğünün “dini” bölümüne yazılmasını istediği Bahailiğin müstakil bir din olup olmadığı hususunun ara kararı ile Diyanet İşleri Başkanlığına sorulduğu, ara kararına cevaben gönderilen yazıda, Bahailiğin müstakil bir din değil, batıl bir tarikat olarak değerlendirilmesinin uygun olacağı, Yargıtay 1. Ceza Dairesi kararında da Bahailiğin bir din olmadığı, bir tarikattan ibaret olduğunun kabul edildiğinin bildirildiği ifade edilerek kesinleşen yargı kararlarına ve Diyanet İşleri Başkanlığı araştırmalarına göre müstakil bir din değil, bir tarikattan ibaret bulunduğu anlaşılan Bahailiğin, davacının aile kütüğündeki dini bölümüne yazılmamasına ilişkin işlemin mevzuata aykırı olmadığı sonucuna varılarak dava reddedilmiştir.

Danıştay Onuncu Dairesi temyiz incelemesi sırasında, “uyuşmazlığın kaynaklandığı Nüfus Yasasının 43. maddesinin aile kütüğüne dinin yazılmasını öngören hükmünün, bireye dini açıklama zorunluluğunu getirdiği, bireyin özel ve kişiye özgü durumunu saklı tutma hakkını ve din özgürlüğünün dinini açıklama ögesini ortadan kaldırdığı, Cumhuriyetin temel ilkelerinden biri olan laiklik ilkesini zedelediği” gerekçeleriyle iptali istemiyle Anayasa Mahkemesine başvurmuştur.

Anayasa Mahkemesinin iptal istemini reddeden kararından⁴² bahisle, davacının aile kütüğüne yazılmasını istediği “Bahailiğin” Nüfus Yasasının 43. maddesine göre aile kütüğüne yazılabilecek nitelikte olup olmadığının saptanması gerektiğini, davalı idare tarafından İçişleri Bakanlığının Genelgesi uyarınca ancak Hıristiyanlık, Musevilik ve İslam dinine mensup olanların dininin yazılacağı belirtildiğini, bu durumda Musevilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık gibi Semavi dinler dışında kalan davacının düşüncesinin nüfus aile kütüğüne yazılmasına ilişkin işlemde hukuka aykırılık bulunmadığını vurgulayarak temyiz istemini reddetmiştir⁴³.

⁴¹ Danıştay Onuncu Dairesi, E: 1992/3226, K: 1995/4872, k.t. 25.10.1995

⁴² Anayasa Mahkemesi, E: 1995/17, K: 1995/16, k.t. 21.06.1995,

“Nüfus Yasası'nın 43. maddesinin, Yasa'nın tümüyle birlikte incelendiğinde, Anayasa'nın 24. maddesinde ifadesini bulan dinî inanç ve kanaatlerin zorla açıklanmaması ve dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kişinin kınanmaması ve suçlanmaması ile hiçbir ilgisinin bulunmadığı açıklıkla anlaşılmaktadır. Burada dinî inanç ve kanaatler yönünden herhangi bir zorlama olmadığı gibi, bir kınama ve suçlama da söz konusu değildir.

Öte yandan Medenî Yasa'nın 266. maddesindeki "Reşit dinini seçmekte hürdür." açıklığından kalkarak kişi kütükte yazılı olan dinini değiştirmek isterse Nüfus Yasası'nın 47. maddesine göre, ilgili Kurumdan alacağı bir belge ile Nüfus Müdürlüklerine başvurabilmekte, mahallin en büyük idare âmirinin emri ile aile kütüğünde gerekli düzeltme yapılabilmektedir. Bunun dışında kişi aile kütüğünde yazılı dini tamamen sildirmek isterse, ya da din olarak kabulü olanaksız bir düşünceyi din olarak yazdırmak isterse o zaman Nüfus Yasası'nın 46. maddesine göre ilgili yargı kuruluşuna başvurarak gerekli kararı almakta ve alınan bu karar İdarece aile kütüğüne işlenmektedir.

Sonuç olarak, söz konusu 43. madde zorlayıcı nitelikte hiçbir hüküm içermemektedir. Nüfusa kaydolunurken kişinin, Anayasa'nın öngördüğü anlamda dinî inanç ve kanaatlerinin değil, sadece kişinin özgün durumu yönünden kamu yararı, kamu düzeni ve sosyal gereksinimlerle ilgili olarak gözönünde bulundurulmak üzere dininin ne olduğunun açıklanması söz konusu olmaktadır ki, bu kuralın da zorlayıcı bir niteliği ve zorlama ile bir ilişkisi bulunmamaktadır

⁴³ Karardaki Tetkik Hakimi düşüncesi de Savcı düşüncesi de temyiz isteminin kabulü ile mahkeme kararının bozulması gerektiği yönündedir.

Benzer nitelikteki bir başka davada da İdare Mahkemesince, Gök-Tanrı dininin Hıristiyan, Musevi vs. Semavi dinlerden biri gibi müstakil bir din sayılamayacağı gerekçesiyle dava reddedilmiş, Danıştay tarafından da karar onanmıştır⁴⁴.

Benzer nitelikteki bir başka uyuşmazlıkta ise İdare Mahkemesince nüfus kütüğünün dini hanesine “Yehovanın Şahidi” ibaresinin yazılmamasına ilişkin işlem iptal edilmiştir. Danıştay Onuncu Daire tarafından bu karar bozulmuş, İdare Mahkemesince ilk kararda ısrar edilmiş ve konu Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu önüne gelmiştir.

İDDGK, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültelerinden alınan cevaplarda Yehova Şahitliği dini ekolünün, Hıristiyanlıktan ayrı müstakil bir din sayılmasının mümkün olmadığı bildirilmesi üzerine davacının nüfus kütüğündeki "dini" sütununa "Yehovanın şahidi" yazılması isteminin reddi yolundaki işlemde mevzuata aykırılık bulunmadığı yönünde karar vermiştir.⁴⁵

İdare Mahkemesi, Türk Ceza Kanununun 163. maddesine aykırı hareket etmekten yargılanan Yehova Şahitleri hakkında T.C. Yargıtay Ceza Genel Kurulunun, 26.5.1986 tarih ve E:1985/9, K:1986/293 sayılı kararında yer alan hususlara kararında yer vererek ve bu kararda önemle vurgulanan hususların: Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, laik bir devlet olduğu, laik devletin ise dinler karşısında tarafsız kalarak resmi bir devlet dini kabul etmemeyi temel ilke olarak benimsediği, **laik devlet sistemini benimseyen T.C. Devletinde, kişinin dini inancını din sayıp saymama yetkisinin, devlete ve onun herhangi bir organına ait olmadığı, her türlü dinsel inancın, Anayasa güvencesi altında olduğu, Yehova Şahitliğinin de bir dini görüş ve düşünce sistemini içerdiği, dolayısıyla Anayasanın teminatı altında bulunduğunu belirterek; bu görüşlerin Mahkemelerince de aynen benimsendiği** ve davacının nüfus kaydındaki din hanesinde Yehova Şahidi kaydının yazılmasını içeren isteminin reddedilmesi işleminin yerinde görülmediği gerekçesiyle, dava konusu işlemin iptaline ilişkin ilk kararında ısrar etmiştir.

Benzer nitelikteki iki karar da 2006 yılında verilen Danıştay Onuncu Daire kararları⁴⁶, bunlarda da Türkiye Hahambaşılığı ve Rum Patrikliği tarafından “Yehova Şahitliği” ayrı bir din olarak tanınmadığı gerekçesiyle davalar reddedilmiş, Danıştay tarafından da aynen onanmıştır. Tetkik Hakimi ise, işlemin iptali gerektiği yönünde görüş bildirmiştir.

“1982 Anayasası laiklik ilkesini 2. maddesinde Cumhuriyetin bir niteliği olarak kabul etmiş, din ve vicdan hürriyeti de 24. maddesinde düzenlenmiştir. Sözü edilen 24. maddenin birinci fıkrası, herkese vicdan, dini inanç ve kanaat özgürlüğü tanımaktadır. Anayasanın 24. maddesi ile kabul edilen dinsel inanç özgürlüğü, kişinin istediği dini seçmek hakkını kapsadığı gibi bu hakkı kullanan kişinin inandığı dinin nüfus kütüğüne yazılmasını isteme hakkını da kapsamaktadır. Kişinin "dinsel inanç seçmek" hakkını kullanmasına rağmen, idarenin nüfus kütüğünün düzeltilmesi istemini reddetmesi laiklik kavramıyla bağdaşmaz. Laik devlet kavramı, devletin dinler arasında yansızlığını ve bütün dinsel inançları eşdeğerde görmesini gerektirir. Laik devlet sisteminde, bir dinin kabul edilip edilmemesi konusunda idarenin takdir yetkisi bulunmamaktadır. Bu açıdandır ki, kişi belirli bir dinsel inanca iman ettiğinde, bu inancın din olarak kabul edilmesi ve Anayasa'nın 10. maddesine göre, "eşit uygulamaya" konu yapılması zorunludur. "Eşit uygulama" zorunluluğu,

⁴⁴ Danıştay Onuncu Dairesi, E: 1994/8030, K: 1996/719, k.t. 15.2.1996

⁴⁵ Danıştay İDDGK, E: 1993/73, K: 1994/310, k.t. 10.06.1994

⁴⁶ Danıştay Onuncu Dairesi, E: 2003/2029, K: 2006/6340, k.t.13.11.2006

Danıştay Onuncu Dairesi, E: 2003/2040, 2006/6339, k.t. 13.11.2006

her dinsel inancın, beğenilsin veya beğenilmesin, Anayasa'nın 24. maddesinde yer alan "din ve vicdan hürriyeti"nin yarattığı haklardan yararlanmasını zorunlu kılar. Belirtilen haklar arasında, değinildiği gibi, kişinin dinsel inancını seçmek ve bunu nüfus kütüğüne kaydettirmek hakkı da vardır. Bu durum "laik devlet" kavramının doğal bir sonucudur.

Bir dinsel görüşün zorunlu bir model ölçü alınıp bu modele uyması halinde müstakil bir din oluşturacağını ve bu şekilde Anayasal haklardan yararlanacağını kabul etmek, başka bir deyişle dinsel inançlarda belli bir ibadet, cemaat ve inanç sistemlerinin varlığını aramak, laiklik ilkesine ve Anayasa'nın 24. maddesinde yer alan herkesin dinsel inanç özgürlüğüne sahip olduğu kuralına aykırıdır.

Bu nedenle kişinin dini inancını din sayıp saymama yetkisi Devlete ve onun herhangi bir organına tanınmamıştır. Aksi durumun kabulü, Devletin, dinsel nitelikte olduğunu iddia eden görüşler arasında ayırım yapması demek olur ki; bu ayırım Anayasa'nın 10. maddesine aykırılık oluşturur. Laik sistemde din, kişi ile doğüstü güçler arasındaki kavrayış ve iman ediş biçimi olduğuna göre, bir dini müstakil din sayıp saymamak, sadece o kişiye ilişkin bir karardır. Kaldı ki, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 19.4.1993 tarihli Kokkinakis/Yunanistan kararında, Yehova Şahitliği inancının tanınmış din statüsüne sahip olduğu ve bu dinin bağlılarının dinlerini yaşama konusunda bu statüden kaynaklanan haklara sahip oldukları belirtilmiştir.

Tüm bu açıklamaların ışığı altında, davacının benimsediği dini seçmek konusunda Anayasadan kaynaklanan özgürlüğü karşısında nüfus kütüğündeki dini sütununa "Yehova şahidi" kaydının yazılması isteminin reddine ilişkin işlemde hukuka uyarlık bulunmadığından bahisle aksi yönde verilen temyize konu mahkeme kararının bozulması gerektiği düşünülmektedir.”